

Спілкування (слово) у формуванні особистості лікаря

Н. В. Малярська, М. І. Драчук

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів, Україна
Corresponding author. E-mail: n.malyarska@gmail.com, maryashka0503@gmail.com

Paper received 19.11.2016; Accepted for publication 01.11.2016.

Анотація: В статті продемонстровано необхідність спілкування в колективі, зокрема при формуванні особистості лікаря в сучасних умовах. Спілкування (слово) – це засіб лікування, культура, толерантність, мораль та самопізнання.

Ключові слова: спілкування; слово; викладач; лікар; студент; пацієнт.

Слово – то мудрості промінь,
слово – то думка людська.
Олена Пчілка

Слово – це інформаційний, емоційний та енергетичний імпульс у спілкуванні між людьми. Слово, сказане живим голосом людини, має велику силу впливу. Великий Авіцена відмічав, що у руках лікаря знаходиться три засоби допомоги хворому: слово, ліки та ніж.

На сьогоднішній день все змінилося – і суспільство віддає більшу перевагу індивідуалізму та технологіям перед особистим спілкуванням.

Повноцінний розвиток людини, передусім психічний і соціальний, залежить від її спілкування із собі подібними homo sapiens. Люди, які оточують нас, є невичерпним джерелом її соціального становлення особистості. Головним інструментом, що забезпечує зв'язок особистості з іншими людьми, є спілкування. Тому потяг кожної людини до спілкування зумовлений природними потребами. Без спілкування мав би зупинитися розвиток людини як особистості.

Людина – продукт соціалізації завдяки спілкуванню з іншими людьми. Людство знає чимало прикладів, коли дитина, потрапляючи в ранньому віці у середовище тварин, виживала, але не ставала людиною. Причина, як відомо, полягала у відсутності можливості наслідувати і, особливо, спілкуватись з людьми. Отже, спілкування має величезне значення як для становлення людини, так і для її подальшого життя в суспільстві, бо спілкування відіграє у нашому житті визначальну роль [8;10;12].

Перш за все від цього залежить наше здоров'я. Бо від того, як ми розмовляємо з людьми і як люди розмовляють з нами, залежить наш настрій, а значить стан нашої нервової системи. Від цього залежить благополуччя і спокій в родині, успіх в нашій роботі і наш особистий розвиток. Вміючи спілкуватись, людина уникає багатьох проблем, конфліктів, швидше досягає життєвих цілей. Справжнє вміння спілкуватись зводиться, перш за все, до культури спілкування.

Культура людського спілкування – це частка загальної моральної культури особистості. Відсутність культури спілкування – свідчення бездуховності людини. Ще мудрий Езоп довів, що наше слово – це і найкраще, що є в розпорядженні людини і найгірше, чим вона володіє. Сьогодні проблема культури спілкування набуває, як ніколи, великого значення. З огляду на це визначальною стає для нашого суспільства проблема вміння спілкуватись

як на офіційному, діловому, так і побутовому рівнях [3;5].

Вмінню спілкуватися приділяється невиважено мала увага як в освітньо-виховних закладах, так і в державі в цілому. Засоби масової інформації, маючи величезні можливості формувати у людини смак до справжньої високої культури взаєностосунків між людьми, нехтують цією можливістю і використовують дане їм державою право впливу на суспільство, часто в протилежному напрямку, сприяючи розвитку масової антикультури. На людину, як продукт соціалізації, та становлення особистості, має вплив досвід (традиції, звичаї, норми), який передає суспільство своїм поколінням. Традиції, звичаї українського народу високі і духовно багаті. Відсутність поваги і уваги до людини порушує принцип людяності як найбільш бажаної норми взаєностосунків між людьми, викликає загальний негативізм і руйнує духовну сферу людських взаємовідносин. Ця проблема є актуальною не лише для нашого суспільства. В Сполучених Штатах Америки ще з 1991 року у вузах запроваджено курс “Мистецтво спілкування”, розрахований на два роки, який включає в себе переважно питання культури спілкування. У наших вузах, цій важливій проблемі, мабуть присвячують короткі спецкурси, а можливо і забувають про це [2;3;5].

Ми прагнемо збудувати та жити в цивілізованій державі, тому над усе мусимо бути цивілізованими людьми, а першим проявом цього і є культура спілкування. Сім'я, дитячі виховні заклади, школа та ВИШІ – повинні, формуючи особистість, розвивати в ній такі морально-психологічні якості як уважність, чуйність, вміння бачити моральну сторону своїх і чужих дій і вчинків, витримка, володіння собою, здатність стримувати негативні емоції, вміння слухати іншу людину, передбачити можливі наслідки своїх слів, дій, вчинків. Перш за все, така культура спілкування повинна відновитися у медичних закладах ОЗ, тому що від не знання розвивається багато хвороб (інфаркт, інсульт, діабет, бронхіальна астма, онкологія та інші), запобігти розвитку яких не так просто. Культура спілкування – це профілактика захворювань, це пропагування здорового способу життя, це позитивні емоції щоденно. Недарма психологи кажуть, що здоров'я людини в її голові (нервовій системі), а не в аптеці.

Спілкування – це процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності і містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини [3;12].

На думку відомого філософа Григорія Сковороди, людина, спілкуючись, реалізує свої природні обдарування, які можна реалізувати тільки через освіту та самопізнання. Пізнати в собі справжню людину – в цьому щастя, а корінь нещастя – в неправильному розумінні своїх здібностей, самого себе.

Зміст спілкування – інформація, яка в міжособистісних контактах передається від однієї людини до іншої. Це можуть бути відомості про внутрішній (емоційний) стан співрозмовника, про середовище, наукові та побутові знання, навички та уміння, про саму людину (її зовнішній вигляд, особливості характеру, манера поведінки тощо) [9;10].

Спілкування між людьми відбувається завдяки мові. Мова є знаряддям мислення та інтелектуальної діяльності. Саме мова забезпечує орієнтування особистості в навколишніх умовах: досягнення знань, навичок, вміння використовувати їх для належного результату, порівняння одержаного результату з накресленою метою.

Спілкування серед студентів та викладачів в сучасних умовах вимог викладання, медичної дисципліни зокрема, повинно набувати багатогранності а не обмеження. «Якщо хворому після розмови з лікарем не стало легше, то це не лікар!» – казав В.М. Бехтерев. Таким чином, без спілкування людина не здатна не лише психологічно розвиватися, але й просто забезпечувати своє існування.

Професійне педагогічне спілкування – це взаємообумовлений процес рольових ігор викладача та студента-медика. Якщо для педагога спілкування є передусім видом професійної діяльності, то для студента – це вид повсякденної життєдіяльності, а коли це застосувати для студента-медика, то це його «майбутнє життя» лікаря. Тому, спілкуючись зі студентами-медиками, педагог не тільки взаємодіє з кожним зокрема, з групою, але залишається одночасної поза нею, бо йому треба спостерігати, аналізувати, коригувати, приймати рішення тощо.[8;9].

Культура педагогічного спілкування включає загальну культуру людини, психолого-педагогічні знання, вміння та навички, відповідний емоційний настрій та спрямованість педагога на ефективну діяльність [6;8].

Оптимальним треба вважати таке спілкування педагога зі студентами-медиками у процесі навчально-виховної роботи, яке створює найбільш сприятливі умови для розвитку позитивної мотивації у навчальній діяльності, для соціально-психологічного розвитку, забезпечує сприятливий емоційний клімат у всіх сферах медичної діяльності, ефективне керівництво соціально-психологічними процесами в студентському колективі та дає змогу

максимально використовувати особистісні якості студентів [3;4].

Загальноприйнято, що при деяких умовах одним словом можна викликати у людини сильну емоційну реакцію, здатну залишити слід на всьому майбутньому житті людини. Недарма в народі говорять, що «словом можна вбити людину, але можна її і оживити».

Слово, в продовж багатьох століть має цілюще значення і залишається в арсеналі найефективніших лікарських засобів. Адже кожен лікуючий лікар, хоче він того чи ні, займається психотерапією. З повагою та довір'ям відносяться пацієнти до лікаря, що володіє методом словесного переконання. Однак користуватися словом треба обережно, завжди враховуючи психологічні особливості особистості хворого, його емоційний стан, діагноз захворювання, тощо [10;12].

Важливою стороною спілкування лікаря, студента-медика і пацієнта є етика і деонтологія – навчання про моральні основи поведінки людини, в тому числі в умовах діагностичної і лікувальної взаємодії. Крім них, найважливішими вважаються проблеми: лікарської таємниці, евтаназії, повідомлення пацієнтові правильного діагнозу його захворювання, патерналізму, реконструкції особистості при психотерапії тощо [2;3].

Кваліфікація лікаря містить у собі, як мінімум, дві якості. По-перше, це рівень знань і навичок, якими володіє він; по-друге, використання їм у професійній діяльності моральних принципів. Ні в якій іншій спеціальності немає такої взаємозумовленості етичних і професійних якостей людини [8].

«Навчання – це не просто передача інформації, знань, а складні людські взаємини» – сказав В.О. Сухомлинський [11].

Аналізуючи досвід педагогічної діяльності представників педагогічної школи, варто сказати, що викладачеві недостатньо знань основ наук і методики навчально-виховної роботи. Незаперечний той факт, що всі знання і практичні уміння викладача можуть передаватися студентам лише завдяки живому й безпосередньому спілкуванню з ними. Для багатьох викладачів очевидна істина: студенти нерідко переносять ставлення викладача на предмет, який він викладає. На цих стосунках вибудовується складна й об'ємна піраміда навчання і виховання, через них відбувається проникнення педагога в душевний світ студентів, щоб виробити у них первинні навички співтворців власної особистості. Саме ці взаємовідносини, їх мистецькі, моральні, психологічні, технологічні складники не завжди усвідомлюють педагоги як вартісний засіб удосконалення їхньої педагогічної діяльності.

Важлива психологічна характеристика педагога – творчість у спілкуванні, пошук нових завдань і способів взаємодії зі студентами. У процесі спілкування педагог опановує новими сторонами професійної позиції; він діє як «психотерапевт», гуманіст, фасилітатор. Майстерність викладача при спілкуванні зі студентом-медиком повинна проявлятися у взаємодії (позитивній толерантності). Перший тип взаємодії – це діалог, в якому

проявляється індивідуальність і пізнається своєрідність іншого. В структурі діалогової взаємодії переважають емоційний та когнітивний компоненти. Другий тип взаємодії – співпраця, що передбачає спільне визначення цілей діяльності, спільне її планування та розподіл сил. Третім видом взаємодії є опіка, що передбачає турботу, яка не принижує достоїнства того, кого опікають. Серед медичних працівників та пацієнтів така взаємодія сумісна, якщо обидві сторони сприймають і терпляче ставляться одна до одної.

За останнє десятиріччя зростання темпів розвитку суспільства і трансформація суспільних ідеалів та цінностей неминуче призводять до змін особистісних структур людини і задають нові параметри соціалізації особистості. Криза цінностей, яка нині відбувається в Україні, незначна кількість позитивних орієнтирів для вибору соціальної поведінки пред'являють нові вимоги до ціннісного потенціалу кожного із нас.

Толерантність у спілкуванні викладача та студента-медика передбачає реалізацію певної соціальної поведінки. Прояв толерантності проявляється у висловлюваннях і відстоюванні власної позиції як точки зору, ставленні до висловлювань, уміння домовлятися та взаємодіяти, конструктивна поведінка в напружених ситуаціях. Обираючи собі лікаря, пацієнт безумовно віддасть перевагу тому, хто уважний, чуйний, викликає довіру, впевненість, уміє будувати міжособистісні стосунки. Характер соціальних контактів медичних працівників визначається їх високим авторитетом у суспільстві. Основними вимогами до працівників даної професії є здатність до співчуття, чуйність, душевність. Думки науковців, котрі вивчають глибину спілкування в медичному середовищі стверджують, що для успішного здійснення своєї професійної ролі лікар повинен володіти такими характеристиками: афіліція – потреба людини перебувати в суспільстві інших людей. Афіліція виражається в товариськості, бажанні співпрацювати з іншими людьми. Оскільки праця лікаря передбачає різноманітні соціальні контакти, володіння цією рисою допомагає йому зберегти живе, зацікавлене ставлення до пацієнтів,

бажання допомагати їм, стримує від такої поведінки, коли хворий розглядається як анатомічне тіло, частина якого потребує терапії; емоційна стабільність, урівноваженість допомагає лікарю уникати конфліктів у стосунках із хворими; емпатія – емоційне співпереживання, що допомагає встановлювати психологічний контакт із хворим, отримати повну і достовірну інформацію про нього, його стан здоров'я, вселяє впевненість у професіоналізм лікаря та віру в одужання. Досвідчена психолог М. М. Філоненко виділяє комплекс особистісних якостей, які повинні бути у лікаря. Морально-етичні якості: чесність, порядність, обов'язковість, відповідальність, інтелігентність, людяність, доброта, надійність, принциповість, безкорисливість, уміння тримати слово. Комунікативні якості: особиста привабливість, ввічливість, повага до оточення, готовність допомогти, авторитет, тактовність, уважність, спостережливість, уміння бути хорошим співрозмовником, комунікабельність, доступність контактів, довіра до оточення. Вольові якості: впевненість у собі, витримка, схильність до ризику, сміливість, незалежність, стриманість, урівноваженість, рішучість, ініціативність, самостійність, самоорганізація, настирність, цілеспрямованість. Організаційні якості: вимогливість до себе і оточення, схильність брати на себе відповідальність, уміння приймати рішення, вміння правильно оцінити себе та пацієнта, вміння планувати свою роботу.

Культура і мистецтво спілкування не самоціль, а дорогоцінний здобуток людини. Це засіб духовного розвитку і вдосконалення особистості, яка прагне відчувати власну гідність. Набуття людиною навичок культури спілкування розв'яже проблеми міжособистісних стосунків, допоможе «вийти» на міжнаціональні взаємостосунки, а також дасть можливість відчувати себе невід'ємною частиною суспільства в цілому.

Отже, знайдіть час для спілкування і знайдіть час для можливості поділитися всім, що маєте сказати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев, В. В. Столин, В. С. Аванесов. – М.: Речь, 2000. – 440 с.
2. Велітченко Л.К. Психолого – педагогічний практикум у системі підготовки до педагогічної взаємодії // Педагогіка і психологія. – 1997. – №4.
3. Головаха Є.І., Паніна Н.В. Психологія людського взаєморозуміння. – Київ, 1989.
4. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища / О. А. Грива. – К. : Парапан, 2005. – 227 с.
5. Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка /Психологія спілкування//Навчальний посібник Харків, 2011.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія: навчальний посібник. – К., 2004.
7. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія / С. Д. Максименко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2013. – 592 с.
8. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти/С. Д. Максименко, М. М. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 288 с.
9. Мачуська Г.М. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу // Педагогіка і психологія. – 1997. – №3.
10. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.Я. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – С.75.
11. Сухомлинський В.О. Пависька середня школа. Сто порад вчителю // Вибр.твори в 5т. – К.,1997. – Т.2.
12. Філоненко М. М. Психологія спілкування / М. М. Філоненко. – Ужгород : Вид. УжНУ «Говерла», 2007. – 414 с.

REFERENCES

1. Bodalev A.A. General psychodiagnostics / A.A. Bodalev, V.V. Stolin, V.S. Avanesov. – М.: Speech – 2000. – 440 P.
2. Velitchenko L.K. Psychological - Pedagogical Workshop in the system of the pedagogical interaction // Pedagogy and Psychology. – 1997. – №4.
3. Golovakha E.I., Panina N.V. Psychology of human understanding. – Kyiv, 1989.
4. Gryva O. A. Social and educational foundations tolerance in children and youth in the multicultural environment / O.A. Gryva. – К: Parapan., 2005. – 227 P.
5. L.G. Kajdalova, L. V. Plyaka. Psychology of Communication // Textbook. – Kharkiv, 2011.
6. Maksimenko S. D. General Psychology: Tutorial. – К., 2004.
7. Maksimenko S. D. Psychology of human learning, genetic-modeling approach: Monograph / Maksimenko S. D. – К.: Publishing house "Slovo", 2013. – 592 P.
8. Maksimenko S. D. Pedagogy of higher medical education / S.D. Maksimenko, M.M. Filonenko. – К.: Center of educational literature, 2014. – 288 P.
9. Manchurska H.M. Building a culture of communication of the educational process // Pedagogy and Psychology. – 1997. – №3.
10. Pedagogical skills: Textbook / Edited by I.Ya. Zyazyuna. – К.: High School, 1997. – P.75.
11. Suhomlinsky V.O. Pavlyska secondary school. One hundred tips for teachers // Selected Works. – К., 1997. – Т.2.
12. Filonenko M. M. Psychology of communication / M. M. Filonenko. – Uzhgorod: «Hoverla», 2007. – 414 P.

Общение (слово) в формировании личности врача

Н.В. Малярская, М.И. Драчук

Аннотация: В статье продемонстрировано необходимость общения в коллективе, в частности при формировании личности врача в современных условиях. Общение (слово) - это метод лечения, культура, терпимость, мораль и самопознание.

Ключевые слова: общение; слово; преподаватель врач; студент; пациент.

Communication (word) in the formation of the individual doctor

N.V. Malyarska, M.I. Drachuk

Abstract: The article demonstrated the need for communication in the team, including the development of the individual physician in the modern world. Communication (word) - is a treatment, culture, tolerant, morality and self-knowledge.

Keywords: communication; word; teacher; doctor; student; patient.